

ЕКОЛОГІЧНА СКЛАДОВА СВІТОГЛЯДНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ-АГРАРІЇВ

У статті розглядається феномен освітнього дискурсу та його роль у процесі підготовки фахівців-аграріїв у навчальних закладах вищої та професійної освіти. При цьому, на нашу думку, саме екологічна освіта має відобразити нерозривність зв'язку між суспільством та природою, між гуманітарними та природничими знаннями, та має стати процесом здобування, з одного боку, знань про навколишнє середовище, а з іншого – про екологічні проблеми, передбачення їх негативних наслідків, необхідності та можливості їх вирішення у разі виникнення.

Ключові слова: ноосферне мислення, екологічна свідомість, екологічна освіта, екологічне виховання, постнекласика, парадигма, екологія.

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що, на нашу думку, осмислення й розуміння причин і можливих шляхів вирішення екологічних проблем неможливе без всебічного аналізу становлення та розвитку як природознавства, так і суспільствознавства, у якому важливою складовою є формування світоглядної позиції сучасної людини. «Світогляд відрізняється від суми наук, оскільки розглядає співвідношення світу і його активної, розумної частини – людей. Світогляд суспільно обумовлений: суспільна людина не може виступати як безпристрасний споглядач, бо вона несе в собі дух соціуму, у який занурена», – зазначає В.М. Вандишев [1, с. 6]. У сучасному глобалізованому світі, який потерпає від значного техногенного навантаження, особливого значення набуває формування екологічної свідомості, яке потребує суттєвої модернізації системи освіти. У цьому сенсі екологічна освіта та екологічне виховання, на нашу думку, мають стати ключовими та перетворитися на одну з необхідних передумов професійної підготовки фахівців-аграріїв, незалежно від того чи навчаються вони у вищих навчальних закладах, чи в закладах професійної освіти. Актуальність світоглядного дискурсу зумовлена, у першу чергу, тим, що даний процес має сприяти становленню нового світогляду і нового мислення, яке б зняло протиріччя між духовним і матеріальним (у даному випадку техногенним) чинниками.

Мета дослідження полягає у:

- виявленні механізмів становлення екологічного знання в сучасному освітньому дискурсі;
- розробці теоретичної моделі екологічної освіти та екологічного виховання, що сприяли б становленню цілісного бачення світу.
- аналізі необхідних передумов вироблення ноосферного мислення у фахівців-аграріїв, які навчаються у навчальних закладах вищої та професійної освіти.

Розвиток та подальше існування суспільства багато в чому залежить від рівня виховання та освіченості громадян держави, від знання правових, моральних, культурних та етнічних норм. Все це сприяє регулюванню ставлення людей до природи та суспільства, вмінню застосовувати отримані знання та духовні цінності в повсякденному житті та професійній діяльності, відповідно до їх цілей та ідеалів. Рівень освіти населення та забезпечення можливостей його отримання виступають суттєвими базовими показниками розвитку суспільства. Тільки завдяки освіті стає можливим накопичення, наслідування та збереження наукових знань, культурних та духовних цінностей, моральних норм. Характер освіти та виховання в суспільстві визначається потребами та розвитком суспільного життя. Однією з причин появи кризи, яка виникає у взаєминах між людиною та природою, на наш погляд, є недосконала система культурних і психологічних механізмів. Їх можна подолати через впровадження етичної складової наукового світогляду в систему освіти та виховання. Таким чином, екологічна освіта та екологічне виховання мають стати ключовими та перетворитися на одну з необхідних передумов вироблення ноосферного мислення у фахівців-аграріїв, які навчаються у навчальних закладах вищої та професійної освіти.

Розділ третій. Філософські проблеми науки і освіти

Вибір загальних напрямків концептуалізації нової філософської парадигми освіти для фахівців-аграріїв, на нашу думку, передбачає розв'язання:

- проблем нового розуміння природи людини, яка пов'язана з перебудовою всього освітнього процесу і гуманізацією освітньої практики;
- проблем соціокультурного переосмислення взаємин, які виникають між людиною та суспільством, з радикальною переоцінкою смислу освіти як укорінення індивіда в своєму соціокультурному оточенні та онтологізацію цих відносин через визнання їх екзистенціального смислу для кожного індивіда;
- проблем взаємовідносин між людиною та природою, що становить ціннісні основи сучасної системи освіти і має з'єднати основні виміри людського існування.

Попередня тоталітарна система освіти вичерпала свій потенціал і зараз має бути здійснене радикальне переосмислення освітньої теорії і практики на базі нових теоретико-методологічних і світоглядних підходів з метою відновлення функціональності освітньої системи в умовах виникнення нових соціальних потреб. Тобто мова йде про характер інноваційного процесу в освіті фахівців-аграріїв, який має формуватися на таких засадничих принципах: становлення антисайєнтистської методології освіти; становлення освіти як фактора розвитку культури, в тому числі й розвитку освіти як діалогу та полілогу культур.

Фактично ж мають змінитися відносини людей з навколишнім середовищем (природним та соціальним). Тому в постнекласичний період розвитку освіти М. Романенко [8, с. 71–82] виокремлює цілу низку проблем сучасної філософії освіти, яку також, на нашу думку, можна застосувати щодо підготовки фахівців – аграріїв, які навчаються у навчальних закладах вищої та професійної освіти:

1) комплекс проблем соціально-онтологічного, екзистенціального характеру:

проблема взаємозумовленості парадигми розвитку освіти та парадигми розвитку суспільства в цілому;

проблема конституювання освіти як механізму розвитку людства, проблема пошуку шляхів випереджального розвитку системи освіти та механізмів її впливу на інші соціальні структури;

проблема комплексного дослідження механізмів взаємодії освіти з іншими соціальними системами, в результаті якої має утвердитися усвідомлення провідної культуротворчої ролі освіти в сучасному суспільстві;

проблема статусу освіти в рамках культури;

2) комплекс проблем аксіологічного спрямування:

проблема визначення сутності людини та ціннісних основ як її саморозвитку, так й існування в соціальному та природному оточенні, носить комплексний характер, з'ясовуючи екзистенціально-онтологічну проблематику філософії освіти з питаннями формування ціннісно-орієнтаційних основ освітньої діяльності в суспільстві;

проблема цілепокладання на основі виявлення основних світоглядних тенденцій та можливих оптимальних варіантів їх співвідношення, з якими необхідно скоректувати автономні цілі освітніх систем;

проблема людського виміру освітньої системи та освітньої діяльності;

проблема професійно редукованої системи освіти – проблема розколу культури на гуманітарну та технічну;

проблема педагогічного спілкування;

3) комплекс проблем гносеологічного характеру: пов'язаний із завданнями когнітивної інституалізації філософії освіти як системи знань і включає питання виділення предмета, методу науки, її категоріального апарата, відносин із суміжними дисциплінами, міжпредметних зв'язків тощо:

проблема набуття філософією освіти конкретного практичного виміру в цілому;

проблема технологізації педагогічного процесу;

проблема створення неперервної системи освіти з використанням як сукупності освітніх закладів, так і всього освітнього простору суспільства;

проблема практичного проектування освітніх систем, процесів та програм;

4) комплекс проблем, пов'язаних із соціальною організацією функціонування філософії освіти.

Тому спочатку ми розглянемо загальні підходи до розвитку освіти фахівців-аграріїв як одну із основ становлення екологічної освіти.

Проте сучасне осмислення предметного поля філософії освіти неможливе без ретельного аналізу сучасного стану освіти фахівців – аграріїв, які навчаються у навчальних закладах вищої та професійної освіти, та виявлення у ній деструктивних моментів. Тому, зробивши аналіз міфів і суперечностей, які упадкувала система освіти від радянської, В. Андрущенко вказує на перший деструктивний освітянський міф – про існування міжнародної ідеальної моделі освіти, яку потрібно належним чином освоїти і впровадити в українське освітянське середовище. Саме цей міф приводить до активних запозичень, які часто

необґрунтовані і непродуктивні. Однак така стратегія за її видимої простоти під час реалізації виявляється складною.

Освіта уявляє собою процес придбання знань, вмінь, навичок та формування світогляду. Таке тлумачення дає В. Огнев'юк українському поняттю освіта (від укр. світло, світоч, свічадо) на противагу лат. "os" – кістяк, хребет, основа і "vita" – життя [5, с. 3]. Тому в цьому контексті освіту можна тлумачити як процес придбання знань про екологічні проблеми, причини їх виникнення, необхідність та можливості їх вирішення. Процеси, які відбуваються в освіті, стосуються і екологічної освіти зокрема, оскільки через освіту людина здобуває знання про стан навколишнього середовища та намічає можливі шляхи подолання глобальних проблем, в тому числі екологічних.

Таким чином, щоб підійти до сучасного тлумачення поняття екологічної освіти, проаналізуємо світоглядні засади розвитку освіти взагалі. Так, В. Кремень наполягає на необхідності певним чином змінити саму освіту. Окрім засвоєння певної суми знань виникає потреба навчити учнів самостійно отримувати освіту, розвивати потреби до самоосвіти та самовдосконалення [4, с. 36]. У свою чергу, В. Поздняков зазначає, що "освіта передбачає роботу, яка спрямована на самого себе, адже шлях у світ є водночас і шляхом до себе, відкриття себе, "вислуховування" своєї природи і духовності, відкриттям у собі нових сил, здібностей, відчуттів, переживань. Цей творчий акт має завершитися переструктуруванням наявного досвіду людини. Він можливий завдяки культурі, носієм якої є людина. Особливе місце в цьому процесі належить філософії як формі самопізнання культури, її світоглядної основи. Важливою є також і роль філософії як людинотворчого потенціалу освіти" [6, с. 12].

Г. Пустовіт стверджує, що для створення єдності між природничо-науковим і соціогуманітарним знанням у поєднанні з екологією, як самостійною багатоаспектною й міждисциплінарною галуззю знань про довкілля є важливою умовою розв'язання комплексу екологічних, біотичних і педагогічних проблем. Він виокремлює принципи організації навчально-виховного процесу:

відповідності навчального змісту соціально-педагогічним реаліям передбачає орієнтацію навчально-виховного процесу у позашкільних навчальних закладах на реальні можливості соціуму у формуванні готовності особистості до ефективного розв'язання власних життєвих проблем, зокрема екологічних;

особистісної орієнтації передбачає врахування загальних законів психічного розвитку у специфічних процесах індивідуального розвитку окремої особистості;

життєвої смислотворчої самодіяльності передбачає формування особистості як творця і проектувальника свого життя, який може приймати рішення і нести за них відповідальність та самовдосконалюватись;

соціальної та особистісної значущості діяльності особистості в довкіллі передбачає формування особистості як повноцінного й активного члена суспільства, який спрямовує свою діяльність на його благо, без порушень рівноваги в системі "природа-людина-суспільство";

акмеологічний принцип передбачає орієнтацію освіти та виховання учнів на найвищі морально-духовні досягнення суспільства з врахуванням їхніх індивідуальних можливостей;

принцип технологізації передбачає послідовність навчально-виховних дій педагога у відповідності до індивідуальних інтересів і запитів учнів, що забезпечує організовані ним дії вихованців, спрямовані на досягнення системи виховних цілей [7, с. 14].

Як ми бачимо, в сучасній філософії освіти є досить багато різноманітних дискусійних питань, але всі вони тим або іншим чином згруповані навколо понять "свідомість", "мислення", "проблемна ситуація", "діяльність", "активність", які в контексті соціально-філософського підходу виражаються двома базисними категоріями – "праця" і "освіта".

Ці підходи мають стати, на нашу думку, засадничими основами формування екологічної свідомості у фахівців – аграріїв, які навчаються у навчальних закладах вищої та професійної освіти.

Всі ці світоглядні філософські позиції щодо освіти є засадничими основами формування екологічної свідомості. Тому спробуємо застосувати їх до екологічної освіти та екологічного виховання фахівців – аграріїв. Екологічна освіта має сприяти виробленню ноосферного мислення через становлення екологічного світогляду. Об'єктивні закономірності розвитку суспільства на межі XX і XXI ст. викликали, за словами В.Г. Кременя, необхідність науково обґрунтованого розв'язання низки кардинальних проблем:

1. Забезпечити високу функціональність людини в умовах, коли зміна ідей, знань і технологій відбувається набагато швидше, ніж зміна поколінь. Віднайти раціональні схеми співвідношення між прискореним зростанням знань, нових технологій і здатністю людей творчо підходити до їх використання.

2. Забезпечити оптимальне співвідношення між локальними та глобальними соціально-економічними проблемами, щоб людина, формуючись як патріот своєї країни, відчувала відповідальність за щастя, добробут у всьому світі.

3. Сформувані на загальносуспільному й індивідуальному рівнях розуміння людини як найвищої цінності, від якої залежить успішність суспільно-економічного розвитку.

Розділ третій. Філософські проблеми науки і освіти

4. Виробити у людині здатність ефективно діяти в умовах нових суспільно-економічних реалій (глобалізації, інформатизації, високих технологій).

5. Мінімізувати асиметрію між матеріальністю і духовністю, культивування у кожної особистості національної гідності, культури спілкування та ін. [3, с. 102-103].

Виходячи з названих соціальних проблем, постають завдання вироблення нових підходів до модернізації системи освіти фахівців – аграріїв, які навчаються у навчальних закладах вищої та професійної освіти у всіх ланках її функціонування.

XXI ст. висуває нові вимоги до освіти фахівців - аграріїв, але й надає нові можливості для освітньої діяльності. Передусім це пов'язано із сучасними інформаційними технологіями, комп'ютерною технікою, що використовується і як засіб набуття комп'ютерної грамотності, і як засіб вивчення предметів, і як шлях до знань і досвіду людства, і як засіб дистанційного навчання. Нові завдання освіти вимагають застосування інноваційних освітніх технологій, які базуються на фундаментальних епістемологічних і герменевтичних аспектах екологічної освіти та екологічного виховання. Органічною стає потреба в узаконенні множинності освітніх траєкторій, варіативності методик щодо підготовки фахівців-аграріїв (кейс-системи, тренінгові технології, тьюторство, фасилітація, модерація).

Має розширюватися застосування досвіду світової освіти, зокрема кредитної системи як можливості вибору студентом дисципліни і викладача. Треба враховувати інтеграційні процеси в європейській і світовій екологічній освіті та екологічному вихованні. У цьому сенсі неабиякого значення набуває включення до навчального матеріалу досвіду визначних учених-природознавців і суспільствознавців, які звертають увагу громадськості на особливості нинішньої досить багатовекторної кризи, вийти з якої неможливо, якщо не усвідомити глобальний її характер. В.М. Вандишев зазначає: «Значно ускладнює оцінку того, що відбувається в сучасному світі, наявність поряд зі світом природним і світом суспільним ще й третього світу – світу техніки... Можна стверджувати, що виникнення світу техніки спричинило масштабний вплив людини на оточуюче природне середовище. Потому виникла природа олюднена» [2, с. 463-464]. Отже, тільки якісні зрушення в людському мисленні та поведінці, за формування яких відповідає перш за все екологічна освіта та екологічне виховання, можуть стати основою вирішення сучасних глобальних проблем людства.

Спираючись на зазначені в нашому дослідженні уявлення про поняття освіти на основі суспільного, індивідуального та культурного досвіду, а також враховуючи досягнення сучасної науки можна підійти до проблеми екологічної освіти фахівців-аграріїв. Саме екологічна освіта та екологічне виховання відображують нерозривність зв'язку між суспільством і природою, між гуманітарними та природничими знаннями. В цьому розумінні можна подивитись на екологічну освіту та екологічне виховання як на процес придбання, з одного боку, знань про навколишнє середовище, а з іншого – про екологічні проблеми, передбачення їх негативних наслідків, необхідності та можливості їх вирішення в разі виникнення. Отже, екологічна освіта та екологічне виховання у фахівців-аграріїв має йти, на нашу думку, у двох напрямках: про навколишнє середовище та про межі практичного втручання людини в природу. А тому екологічна освіта та екологічне виховання постають не тільки як суто наукові, але і як антропологічні проблеми. Екологічний світогляд має сприяти формуванню екологічного мислення, його ноосферізації у фахівців-аграріїв, які навчаються в навчальних закладах вищої та професійної освіти.

Література:

1. Вандишев В. Н. Філософія. Екскурс в історію учень і понять. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД, 1996. – 316 с.
2. Вандишев В. М. Філософія. Екскурс в історію вчень і понять: Навчальний посібник – К.: Кондор, 2005. – 474 с.
3. Кремень В. Г. Філософія освіти XXI століття / В. Г. Кремень // Освіта України. – 2002. – 28 грудня. – С. 102-103.
4. Кремень В. Г. К обществу знаний – через совершенствование системы образования / В. Г. Кремень // Социально-экономические проблемы информационного общества. – Сумы: ИТД “Университетская книга”, 2005. – С. 34-48.
5. Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / В. О. Огнев'юк. – К.: Знання України, 2003. – 448 с.
6. Поздняков В. М. Наука і освіта в ноосферній концепції В. І. Вернадського: Автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.02 / Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка / В. М. Поздняков. – К., 2006. – 19 с.
7. Пустовіт Г. П. Теоретико-методологічні основи екологічної освіти та виховання учнів 1-9 класів у позашкільних освітніх установах: Автореф. дис. док. пед. наук: 13.00.07 / Тернопільський національний ун-т ім. В. Гнатюка / Г. П. Пустовіт. – Тернопіль, 2005. – 51 с.
8. Романенко М. І. Філософія освіти. Постнекласична філософсько-освітня парадигма: історичний генезис, теорія, напрями концептуалізації: Монографія / М. І. Романенко. – Дніпропетровськ: Вид-во “Промінь”, 2001. – 180 с.